

Sprawozdanie z konferencji „Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet (1918–2018)”, wrzesień 2018 roku

Konferencja „Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet (1918–2018)”, zorganizowana przez Komitet Socjologii Polskiej Akademii Nauk i Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniach 21 i 22 września 2018 roku w Krakowie, zgromadziła ponad dwustu pięćdziesięciu uczestników z polskich i zagranicznych ośrodków naukowo-badawczych, organizacji pozarządowych oraz kolektywów. Konferencja była okazją do świętowania stulecia wywalczenia przez kobiety w Polsce praw wyborczych.

W ramach konferencji odbyły się dwie sesje plenarne, dwadzieścia pięć sesji tematycznych i wiele wydarzeń towarzyszących. Rozważano kwestie związane z miejscem i rolą kobiet w kulturze, polityce, państwie, ekonomii czy religii, z jednej strony zwracając uwagę na ciągłą konieczność dyskusji o wizjach równościowego i inkluzywnego społeczeństwa, z drugiej, podkreślając różnorodność podejmowanych działań mających na celu realizację tych wizji. Przedsięwzięcie wsparli organizacyjnie wolontariusze z Instytutu Socjologii UJ oraz Fundacji „Camposfera”, a także pracownicy Działu ds. Osób Niepełnosprawnych UJ, którzy zapewнили tłumaczenie wystąpień na polski język migowy.

Temat konferencji nawiązywał do koncepcji kobiecych utopii – wizji, działań, oczekiwań odnoszących się do budowania sprawiedliwego społeczeństwa kształtowanych przez kobiety, dla kobiet i razem z kobietami. Dyskusje toczyły się wokół pytań: Do jakiego stopnia myślenie utopijne może być rozumiane jako projekt feministyczny? Na ile wizje feministyczne się spełniły, a na ile pozostają niezrealizowane? Przełom XIX i XX wieku oznaczał dla wielu kobiet w Polsce i na świecie zintensyfikowany okres protestów, strajków oraz mobilizacji społecznej i politycznej. Organizując konferencję, chcieliśmy uczcić symboliczną, setną

rocznicę wywalczenia przez kobiety praw wyborczych w Polsce. To właśnie sto lat temu kobiety jednoczyły się, by wspólnie walczyć o lepsze warunki pracy, równość obywatelską, możliwość decydowania o swoim życiu, zdrowiu i ciele, a także o prawo do edukacji czy prawa wyborcze.

Konferencję otwierała sesja plenarna poświęcona akcji „#MeToo”, walce z molestowaniem seksualnym i feministycznym sporom wokół przeciwdziałania przemocy seksualnej. W panelu, zorganizowanym przez dr Martę Rawłuszko i dr Magdalenę Grabowską, udział wzięły prof. Inga Iwasiów, Anna Ratecka i Maja Staško. Obecne były zatem głosy zarówno akademikzek, jak i działaczek bezpośrednio zaangażowanych w walkę o prawa ofiar przemocy seksualnej. Wątki, które przewijały się w wypowiedziach uczestniczek, to wspieranie ofiar, trudna do przełamania obojętność środowiska wobec przemocy seksualnej, bagatelizowanie doświadczenia kobiet, które doznały przemocy, zmaganie się z procedurami, które *de facto* pozwalają sprawcom pozostać bezkarnymi. Marta Rawłuszko i Magda Grabowska zwróciły uwagę na dyskusje wewnątrz ruchu feministycznego w Polsce i brak solidarności, jakiej kobiety ujawniające przemoc dokonaną przez znanych mężczyzn doświadczyły ze strony ruchów kobiecych. Inga Iwasiów przywołała swoje doświadczenia osoby wspierającej ofiary przemocy w uniwersytecie przed wieloma laty, trudności w dochodzeniu sprawiedliwości na rzecz ofiar i wyciąganiu konsekwencji wobec sprawców. Anna Ratecka skupiła się na systemie prawnym, a w szczególności przepisach prawa karnego, odzwierciedlających męską perspektywę, w których doświadczenie i sytuacja kobiet jest ignorowana, co w konsekwencji prowadzi do bezkarności sprawców i wtórnej wiktyimizacji ofiar. Z kolei Maja Staško opowiadała o swoich doświadczeniach bezpośredniego wsparcia kobiet, które stały się ofiarami molestowania seksualnego i przemocy, o solidarności kobiecej, a także o specyfice swojej pracy, trudnościach, jakie wiążą się z nieustanną gotowością do niesienia pomocy i frustracją związaną z niemożnością uzyskania sprawiedliwości.

Druga sesja plenarna koncentrowała się wokół koncepcji utopii kobiecych. Prof. Małgorzata Fuszara w swoim wystąpieniu zadała pytanie, na ile nasze prababki, które walczyły o prawa wyborcze, były utopistkami. Odwołała się do definicji prof. Jerzego Szackiego, wskazując, że to akt niezgody powołuje do życia utopie: utopistka nie godzi się na świat zastany, marzy, projektuje, jest rozdarta między światem, który jest, a światem „do pomyślenia”. Prof. Ann Snitow podkreśliła znaczenie niepewności w myśleniu feministycznym: „Feminizm chce rzeczy, których nie można znaleźć w żadnej mitycznej przeszłości. A więc nie wiadomo, co myśleć o zmianach, które są tak niezbrane, a takie ważne. I to niepokoi. Nie ma prostej ideologii, która wskazałaby drogę na skróty do przebudowy relacji między płciami. Jak wyglądałoby społeczeństwo, w którym istniałaby równość płci?” – to właśnie ciągnęła dyskusja, zadawanie sobie pytań o lepszy, sprawiedliwszy świat są kluczowe dla feminizmu jako utopii. Jak mówiła: „Działając, myślimy szerzej, wyobrażamy sobie, jaki świat mógłby być, co w nim

zmienić. To, o czym marzymy, musi się zmieniać i się zmienia, jesteśmy gdzieś w sferze niepewności... i tak niepewność pozwala nam marzyć, wyobrażać sobie przyszłość". Shana Penn podkreśliła w swoim wystąpieniu, że walka o prawa kobiet jest równoległa do walki o demokrację, o rządy prawa – zadając na koniec pytanie, jak powinna wyglądać polityka feministyczna dzisiaj. Na zakończenie panelu dr Sylwia Spurek, zastępczyni rzecznika praw obywatelskich, przedstawiła „listę spraw, bez których nie można sobie wyobrazić w pełni demokratycznego i obywatelskiego państwa”. Podkreśliła potrzebę działań w zakresie przemocy wobec kobiet, nierówności w zarobkach, opieki zdrowotnej i okołoporodowej, edukacji seksualnej, praw reprodukcyjnych, leczenia niepłodności, alimentów, godzenia ról rodzinnych i zawodowych.

W części tematycznej prezentowano referaty dotyczące między innymi takich kwestii, jak: sprawiedliwość reprodukcyjna, seksualne obywatelstwo kobiet, gospodarka przyszłości w odniesieniu do opieki i redystrybucji, gender w porządkach religijnych, utopia i dystopia w literaturze kobiet, dyskryminacja wielokrotna, zdrowie kobiet, obywatelskość w perspektywie pokoleniowej, rola mężczyzn w działaniu na rzecz równości płci, równościowe prawo. W dalszej części niniejszego sprawozdania przedstawiono wnioski z kilku wybranych sesji (zorganizowanych przez naukowczynie z Instytutu Socjologii UJ), równocześnie starając się podkreślić bogactwo tematyki prezentowanych referatów, jak również istotność podejmowanej debaty naukowej – co znajdzie odzwierciedlenie w publikacji konferencyjnej. Ponieważ naszym celem było dotarcie z otwartą dyskusją poza sferę akademicką, niewątpliwie istotny element konferencji stanowiły sesje, w których swoje refleksje z praktyki działania w różnych organizacjach, ruchach i grupach nieformalnych zaprezentowały aktywistki działające na rzecz praw kobiet i osób niebinarnych. Sesja organizowana przez Agatę Teutsch z Fundacji „Autonomia” – „Feminizm w działaniu/praktyce – codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich” nie tylko pokazała wielość i zróżnicowanie działań społecznych w Polsce, ale także skłoniła do refleksji nad tym, w jaki sposób feministyczne utopie realizowane są w codziennej pracy działaczek i działaczy.

Podczas konferencji dyskutowano na tematy, które od lat wpisują się w badania nad płcią, takie jak rodzina, aktywność zawodowa kobiet czy aktywizm i obywatelstwo. Sesję „Walka o równość w polskich rodzinach – procesy egalitaryzacji i upodmiotowienie” zorganizowały prof. Krystyna Slany, dr Ewa Krzaklewska i dr Marta Warat. Rodzina, będąc instytucją, w ramach której utrwalany jest tradycyjny porządek płci, równocześnie postrzegana jest przez Polki i Polaków jako potencjalna przestrzeń działań na rzecz równości płci, w większości przypadków inicjowanych przez kobiety. Uczestnicy debaty skupili się na analizie czynników sprzyjających upodmiotowieniu i dążeniu do partnerstwa, między innymi w kontekście historycznym (analizując sytuację kobiet w okresie stalinizmu), jak również wybranych grup kobiet, na przykład mieszkających na wsi czy pozostających

w tzw. związkach mieszanych. Równolegle odbyła się sesja poświęcona roli kobiet w podtrzymywaniu patriarchalnych relacji władzy – „Strażniczki nierówności? O roli kobiet w utrwalaniu podrzędnego statusu w rodzinie” (organizatorki: prof. Aldona Żurek, dr hab. Iwona Przybył).

W ramach sesji „Równość płci w akademii – utopia?” (organizatorki: dr Paulina Sekuła, Ewelina Ciaputa) podejmowano, z jednej strony, kwestie doświadczeń kobiet realizujących się zawodowo na polu nauk ścisłych i inżynierskich, z drugiej strony, stosowanych rozwiązań na rzecz równości płci w nauce. Autorzy referatów wskazywali na trudności i bariery dotyczące akademickich karier kobiet – stereotypy płciowe, dyskryminację oraz problem łączenia życia zawodowego z rodzinnym, prywatnym. Z kolei w wystąpieniach poświęconych możliwym rozwiązaniom sprzyjającym zmianom w tym zakresie zostały ukazane podejmowane działania, począwszy od tych prowadzonych w miejscu pracy, poprzez artystyczne inicjatywy studentek i studentów, na nieformalnych działaniach międzyuczelnianych kończąc.

Konferencja uwidoczniła także włączanie tematyki kobiecej czy genderowej w nowe obszary tematyczne, między innymi rozwijających się w ostatnich dekadach studiów nad niepełnosprawnością. Analizy feministyczne, w tym interseksjonalne, znacząco wpływają na teorie w nauce o niepełnosprawności oraz prowadzone w tym zakresie badania. Tę teoretyczną, metodologiczną i praktyczną wzajemną inspirację omawiano w sesji „Feministyczne studia o niepełnosprawności”, zorganizowanej przez Agnieszkę Król i Katarzynę Żeglicką. W jej trakcie podejmowano tematy dotyczące sytuacji kobiet z niepełnosprawnością oraz upłciowienia pracy opiekuńczej i wsparcia. Istotne miejsce w dyskusji zajęły prawa reprodukcyjne (w kontekście przymusowych sterylizacji, na przykładzie badań prowadzonych z kobietami z niepełnosprawnością intelektualną) oraz sytuacja kobiet Głuchych w aspekcie komunikacji i macierzyństwa. Druga część dyskusji została poświęcona kształtowaniu ruchu emancypacyjnego i roli nauki w tym procesie, a wymiar aktywistyczny omówiono na przykładzie Stowarzyszenia „Strefa Wenus z Milo”. Sesję kończyło spotkanie „Bunt jest naszym obowiązkiem. Strajk RON strajkiem kobiet?”, z udziałem działaczek protestujących w sejmie i organizujących wiece solidarnościowe w czasie protestu osób niepełnosprawnych i ich rodziców w kwietniu i maju 2018 roku. Bardzo ważne było dla organizatorek, aby konferencja miała charakter włączający – zapewniono asystenturę i wsparcie zarówno osobom z niepełnosprawnością, jak i rodzicom mającym małe dzieci pod swoją opieką; wiele sesji tłumaczono na polski język migowy.

Ostatnia z sesji zorganizowanych przez Instytut Socjologii UJ, prowadzona przez prof. Krystynę Słany i dr Magdalenę Ślusarczyk, została poświęcona migracjom kobiet, które – jak pokazywały uczestniczki sesji – od zawsze były obecne i aktywne w strumieniach migracyjnych, natomiast w badaniach ich udział często pomijano, a je same traktowano tylko jako towarzyszkę mężów. Migrantki tym czasem były – i nadal są – aktywnymi aktorkami społecznymi, podejmującymi

działania na rzecz zapewnienia dobrostanu rodzinie, przekazywania kultury i podtrzymywania tożsamości narodowej czy etnicznej, jak również sprawowania opieki nad członkami rodziny pozostałymi w kraju. W badaniach długo pomijano także emancypacyjny potencjał procesów migracyjnych, możliwość uzyskania niezależności, a czasem całkowitej zmiany życiowej. Specjalną część sesji stanowiła promocja książki *The Impact of Migration on Poland*, pod redakcją Anne White, Izabeli Grabowskiej, Pawła Kaczmarczyka i Krystyny Slany, w której eksponowany jest aspekt genderowy zjawiska migracji.

Konferencję zakończyło wspólne świętowanie pamiętnych wydarzeń sprzed stu lat, połączone z promocją książki *Feminizm niepewności*. Jej autorka, specjalna gościni konferencji, Ann Snitow, to jedna z najbardziej wpływowych autorek amerykańskich, profesorka literatury i *gender studies* w New School for Social Research w Nowym Jorku. Przez ćwierć wieku była ona uważną obserwatorką i komentatorką przemian, które zachodziły w Polsce w okresie transformacji. Wielokrotnie gościła w Instytucie Socjologii UJ, prowadząc seminaria i wykłady. W latach dziewięćdziesiątych założyła Network of East-West Women, organizację wspierającą ruchy i organizacje kobiece w Europie Środkowej i Wschodniej, między innymi poprzez dofinansowanie bibliotek mających stanowić bazę rodzących się studiów genderowych w Polsce. Doświadczenia te Snitow opisuje w swej książce, której polskie wydanie zostało przygotowane specjalnie na konferencję.

Konferencji towarzyszyły dyskusje, spotkania, wystawy, pokaz filmu i wydarzenia o charakterze artystycznym. Stanowiły one komentarz do rocznicy wywalczenia przez Polki praw wyborczych, a ich tematem przewodnim była emancypacja i uzyskanie podmiotowości przez kobiety. W kontekście tym nie mogło zabraknąć dyskusji o wolności i równości. Zaproszone do udziału w debacie „Czy kobiety potrzebują państwa?” (Lana Dadu, Beata Kowalska, Sławomira Walczewska) i spotkaniach (Shanna Penn, Ann Snitow) poszukiwały odpowiedzi na pytanie o prawa kobiet we współczesnych społeczeństwach, realizację ich postulatów oraz o ideę solidarności kobiecej i możliwość podejmowania wspólnego działania. Wydarzenia towarzyszące zainicjowało spotkanie z mieszkankami ośrodka dla cudzoziemek w Łukowie, z członkiniami Stowarzyszenia „Dla Ziemi” Ewą Kozdraj i Magdaleną Kawą oraz z artystką i inicjatorką projektu „Notesy z Łukowa” Pamelą Bożek. Konferencję kończył panel „Mieszczanki/mieszkanki”, poświęcony obecności kobiet w środowisku miejskim, ich historiom i działaniom. Z inicjatywy TA Fundacji i Domu Norymberskiego odbyła się rozmowa wokół opublikowanej przez Wydawnictwo „Marginesy” książki Naomi Alderman *Siła*, a Goethe-Institut Krakau zaprosił na pokaz filmu *Lejla. O sytuacji kobiet w Bośni i Hercegowinie* i spotkanie z jego reżyserem, Saşą Peševskim. Uczestniczki i uczestnicy mieli ponadto okazję wziąć udział w trzech wernisażach: wystawy „TA | Keymo | Demko | *Womanspreading*”, wystawy autorskiej Agaty Stępień „Body Games / Gry ciała” oraz wystawy „Utopie kobiece”, otwierającej konferencję i bezpośrednio nawiązującej do jej tematyki.

Podczas wydarzenia zainicjowano powołanie nowej sekcji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Sekcję Socjologii Płci PTS utworzono, aby wzmacniać i integrować społeczność badaczy i badaczek włączających perspektywę płci do badań społecznych, inicjować debaty na temat nierówności i dyskryminacji ze względu na płeć, a także wspierać rozwój warsztatu teoretycznego i metodologicznego studiów genderowych i feministycznych w Polsce. Zapraszamy do zaangażowania się w jej działalność.

*Ewelina Ciaputa, Beata Kowalska, Agnieszka Król,
Ewa Krzaklewska, Anna Ratecka, Krystyna Slany,
Justyna Struzik, Magdalena Ślusarczyk, Marta Warat*

Więcej informacji o konferencji, transmisje wideo z sesji plenarnych i pełny program wraz z abstraktami referatów: <http://www.utopiekobiet.socjologia.uj.edu.pl>.